

К. А. КОНДРАТЬЄВА

*Катерина Андріївна Кондратьєва, аспірант
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ПЕСТИЦИДАМИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Сучасне сільськогосподарське виробництво не може обходитися без пестицидів – хімічних засобів боротьби з хворобами рослин, шкідниками і бур'янами. При неправильному використанні та зберіганні такі речовини здатні становити значну загрозу екологічній безпеці. Зокрема, в результаті порушення відповідних технологій та норм відбувається забруднення ґрунтів, вод, атмосферного повітря й накопичення залишків пестицидів у продуктах харчування і кормах, що породжує екологічні ризики для досить широкого кола осіб. Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я щорічно в світі близько мільйона осіб отруюється, а до 20 тис. помирає від отруєння названими речовинами¹.

Небезпека, яка може виникати внаслідок використання пестицидів у сільському господарстві, привертає увагу багатьох вчених. Зокрема, це питання було предметом дослідження таких екологів, біологів і представників аграрної науки як В. В. Власенко, М. Т. Гончар, А. М. Колосов, А. А. Корчинський, З. І. Персикова, Б. І. Савінов та О. І. Шапоренко. Не залишили без уваги окреслену проблему і вчені-юристи (як вітчизняні, так і зарубіжні). Окремі аспекти правового регулювання екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища при поводженні з пестицидами проаналізовані у роботах М. М. Бринчука, Р. Х. Габітова, Т. Г. Ковальчук, О. М. Козир, О. С. Колбасова, В. Н. Петрини, Л. Ф. Усманової, Ю. С. Шемшученка, Р. С. Ярандайкіна та деяких інших. Але, незважаючи на наявність значного наукового доробку, названий напрям досліджень в Україні все ще перебуває на стадії становлення. З часу виходу більшості робіт вказаних авторів змінилися економічні умови, законодавство, відбувся істотний прогрес у розвитку технологій. У зв'язку із цим вважаємо, що сьогодні правове регулювання екологічної безпеки у сфері поводження з пестицидами в сільському господарстві України потребує комплексного дослідження.

Першим кроком на шляху до забезпечення екологічної безпеки у цій галузі, на нашу думку, є державна реєстрація пестицидів та видання переліків дозволених до використання в Україні засобів захисту рослин. Саме завдяки цьому створюються умови, за яких до використання дозволено лише максимально безпечні для життя і здоров'я людини та навколишнього середовища речовини.

Вимогу обов'язкового проведення державної реєстрації пестицидів встановлена Законом України «Про пестициди і агрохімікати»², що визначає критерії, яким мають відповідати пестициди для отримання дозволу на використання на території України. Ними є висока біологічна ефективність щодо цільового призначення; безпечність для здоров'я людини та навколишнього середовища; відповідність державним стандартам, санітарним нормам та іншим нормативним документам.

Порядок проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації пестицидів визначено в однойменній постанові Кабінету Міністрів України³. Відповідно до неї державній реєстрації мають передувати випробування цих речовин, під час яких проводиться їх біологічна, токсиколого-гігієнічна та екологічна оцінка, а також розробляються нормативи та регламенти безпечного застосування. Після успішного проходження випробування пестициди підлягають державній реєстрації. Для цього до Мінприроди України подають такі документи: заявку на державну реєстрацію препарату; матеріали (досє), на підставі яких складається заявка на реєстрацію препарату; довідку про сталість складу препарату, державний (галузевий) стандарт або технічні умови на діючу речовину і препаративну форму; звіт про результати державних випробувань препарату; методичні вказівки щодо визначення вмісту залишкових кількостей пестицидів у сільськогосподарській продукції, кормах, харчових продуктах, ґрунті, воді, повітрі та методики визначення відповідності пестицидів і агрохімікатів сертифікатам якості; зразок етикетки та інструкцію з безпечного застосування препарату. Ці документи проходять екологічну та санітарно-гігієнічну експертизи, після позитивних результатів яких приймається рішення про державну реєстрацію заявленої речовини.

На нашу думку, з метою підвищення рівня екологічної безпеки при використанні та утилізації пестицидів перелік документів, необхідних для їх реєстрації доцільно було б доповнити документами, що містять інформацію про методи знешкодження та шляхи утилізації таких препаратів.

На міжнародному рівні питання дозволених та заборонених до використання пестицидів врегульовано Стокгольмською конвенцією «Про стійкі органічні забруднювачі» (ратифіковано Україною 18 квітня 2007 р.⁴). Її метою є обмеження або припинення виробництва та використання стійких органічних забруднювачів, в тому числі і пестицидів. Названі речовини цим актом поділено на три групи: використання яких необхідно припинити, використання яких необхідно обмежити та речовини, які неавтоматично утворюються і викидаються з антропогенних джерел. До першої групи віднесено алдрин, хлордан, діелдрин, ендрин, гептахлор, гексахлоробензен, мірекс, токсафен та поліхлоровані дифеніли. Варто відзначити, що згідно з «Пе-

реліком пестицидів, заборонених до використання в сільському господарстві, що не можуть бути зареєстровані або перереєстровані в Україні»⁵ всі названі вище речовини в нашій державі заборонені до використання, реєстрації та перереєстрації. Отже, в цій частині законодавство України відповідає сучасним міжнародним вимогам.

Стосовно адаптації вітчизняних нормативних актів до рішень, регламентів і директив Європейського Союзу (далі – ЄС) в частині дозволених до використання засобів захисту рослин, то сьогодні серед близько 190 дозволених на території України діючих речовин, які входять до складу засобів захисту рослин, у ЄС 27 заборонені до використання, 3 – обмежено дозволени та лише 75 – дозволени, решта – або взагалі відсутні на європейському ринку, або очікують на рішення уповноваженого органу⁶.

З огляду на викладене, ситуацію, що склалася в Україні у цій сфері, вважаємо неприйнятною. Для усунення виявлених недоліків, на нашу думку, національне законодавство в частині заборонених та обмежено-дозволених до використання засобів захисту рослин має бути приведене у відповідність до актів ЄС. Це, поперше, відповідатиме курсу України на євроінтеграцію та прийнятим у зв'язку із цим зобов'язанням, а, подруге, сприятиме виключенню з використання речовин, які можуть становити небезпеку для навколишнього середовища, життя та здоров'я людей.

Не менш важливими для забезпечення екологічної безпеки при поводженні з пестицидами в сільському господарстві України є вимоги до зберігання цих речовин. У загальних рисах вони визначені на рівні законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» і «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», відповідно до яких підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані додержуватися правил зберігання засобів захисту рослин із тим, щоб не допустити забруднення ними або їх складовими навколишнього природного середовища і продуктів харчування. Названі вимоги деталізовані на рівні Державних санітарних правил «Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві» ДСанПіН 8.8.1.2.001-987. Ними визначено, що зберігання пестицидів допускається тільки в спеціально призначених складах, які відповідають вимогам СНіП «Склади сухих мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин» і «Норм технологічного проектування складів твердих мінеральних добрив і пестицидів для колгоспів, радгоспів та пунктів хімізації». Цими актами встановлено правила розташування складів та облаштування їх території, розміри санітарно-захисних зон, вказано, що зберігання пестицидів допускається лише після погодження з установами санепідслужби та охорони природи і отримання відповідного паспорта.

Важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки в сфері поводження з пестицидами в сільському господарстві України відіграє дотримання нормативних вимог щодо застосування засобів захисту рослин таким чином, щоб вони або їхні складові не забруднювали навколишнє природне середовище та сільськогосподарську продукцію.

Законом України «Про пестициди і агрохімікати» встановлено, що при застосуванні таких речовин повинен здійснюватися комплекс заходів відповідно до регламентів, розроблених для певної ґрунтово-кліматичної зони, з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорта земельної ділянки, стану посівів, діагностики мінерального живлення рослин та прогнозу розвитку шкідників і хвороб.

Вимоги до способів застосування хімічних засобів захисту рослин авіаційним методом, за допомогою наземної апаратури, застосування у теплицях, способом фумігації, а також вимоги до протруювання насіння викладені у Державних санітарних правилах «Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві». Ними визначено, що асортимент, засоби, сфера застосування, норми і кратність обробок мають відповідати переліку пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, доповненням до нього та інструкціям з безпечного застосування пестицидів, які затверджені (погоджені) установами МОЗ України, Мінприроди України та іншими зацікавленими організаціями. Обробку рослин слід здійснювати суворо за показаннями з обов'язковим урахуванням економічної межі шкідливості, ступеню розвитку хвороб рослин і бур'янів, а також прогнозу погоди. Крім цього, названим актом встановлено мінімальні розміри санітарно-захисних зон від місця застосування засобу захисту рослин до межі селищної території.

Найбільш шкідливим для довкілля вважається авіаційний метод застосування пестицидів, оскільки за нього препарат поширюється на значну площу, що призводить до забруднення природних ресурсів, які розташовані поряд із місцем обробки. Крім того, значна частина використовуваної речовини може зависати у повітрі і переміщуватися на великі відстані. З огляду на це, вважаємо за доцільне зупинитися на деяких аспектах правового регулювання авіаційного застосування пестицидів.

Основними актами в названій сфері є «Державні санітарні правила авіаційного застосування пестицидів і агрохімікатів у народному господарстві України»⁸, Державні санітарні правила «Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві», а також «Правила організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві»⁹. Зазначені акти встановлюють основи екологічно безпечного застосування засобів захисту рослин, за якого не має відбуватися забруднення повітря населених пунктів, води джерел питного водопостачання та об'єктів культурно-побутового призначення. Так, визначено, що при авіаційному застосуванні пестицидів надавати перевагу необхідно таким формам препаратів і методам обробки, які значно зменшують забруднення ними навколишнього середовища (грану-

ли, важкі аерозолі, обробка по краю, обробка по діагоналі), а також використанню комбінованих препаратів, що підвищують ефективність обробок при зменшенні норм витрат пестицидів.

З метою забезпечення екологічної безпеки при проведенні авіаційно-хімічних обробок можуть застосовуватися лише ті препарати, які пройшли державну реєстрацію та дозволені для використання саме авіаційним методом. Крім цього, таке застосування пестицидів має здійснюватися лише після фітосанітарного та екологічного обґрунтування необхідності його проведення, а також погодження з територіальними органами державної санітарно-епідеміологічної служби і Мінприроди України.

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» на осіб, які використовують засоби захисту рослин, покладено обов'язок не допускати забруднення ними продуктів харчування, а відповідно до Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів»¹⁰ харчовий продукт, у якому перевищено максимальну межу залишків пестицидів, вважається непридатним до споживання.

Детальне ж регулювання питання гранично допустимого вмісту пестицидів і агрохімікатів у продуктах рослинництва та тваринництва отримало на рівні Державних санітарних правил і норм 8.8.1.2.3.4-000-2001 «Допустимі дози, концентрації, кількості та рівні вмісту пестицидів у сільськогосподарській сировині, харчових продуктах, повітрі робочої зони, атмосферному повітрі, воді водойм, ґрунтах»¹¹. У названому акті визначено допустимі дози, концентрації, кількості та рівні вмісту залишків діючої речовини пестицидів у сільськогосподарській сировині, харчових продуктах, повітрі робочої зони, атмосферному повітрі, воді водоймищ, ґрунті, а також контрольовані (допустимі) дози, концентрації, кількості та рівні вмісту пестицидів, заборонених до використання в сільському господарстві України.

Треба звернути увагу на те, що сьогодні відносно залишків пестицидів у лікарській рослинній сировині в законодавстві України однозначний підхід відсутній: одними актами визначаються максимальні межі залишків, іншими їх наявність заборонена. Так, загальна стаття методів фармакогнозії Державної Фармакопеї України «Залишкові кількості пестицидів» регламентує обов'язкове випробування лікарської рослинної сировини, як мінімум, *на відповідність межам вмісту зазначених у списку цієї статті пестицидів*¹². Якщо ж звернутися до санітарних вимог щодо якості сільськогосподарської сировини (ДСанПіН 8.8.1.2.3.4-000-2001), то вміст пестицидів у *лікарських рослинах* не допускається взагалі.

Розбіжності у правовому регулюванні норм вмісту *залишкових* кількостей пестицидів характерні й для продуктів дитячого та дієтичного харчування. Відповідно до положень ст. 13 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» у спеціальних сировинних зонах, призначених для вирощування продукції для дитячого та дієтичного харчування, пестициди і агрохімікати застосовуються за спеціальними технологіями, які забезпечують одержання продукції, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам до дитячого та дієтичного харчування. Водночас п. 7.11 ДСанПіН 8.8.1.2.001-98 вказує, що виготовлення харчових продуктів для дитячого і дієтичного харчування допускається лише з екологічно чистої сировини, що виробляється у спеціальних сировинних зонах при використанні безпестицидних технологій вирощування сільськогосподарських культур.

На нашу думку, в сучасних умовах для гарантування максимальної безпечності продуктів дитячого і дієтичного харчування та лікарської сировини дозволяти використання пестицидів при вирощуванні цієї продукції недоцільно, оскільки навіть мінімальні кількості таких речовини мають здатність акумулюватися в організмі і, після досягнення певного рівня, викликати погіршення стану здоров'я. У зв'язку із цим вважаємо, що ч. 3 ст. 13 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» потребує змін. Пропонуємо викласти її у такій редакції: «У спеціальних сировинних зонах, призначених для вирощування продукції для дитячого і дієтичного харчування, а також при вирощуванні лікарської сировини застосування пестицидів і агрохімікатів не допускається».

Разом з кормами та водою пестициди можуть потрапляти до організму сільськогосподарських тварин і птахів, та, як наслідок, міститися у продукції тваринництва (молоці, м'ясі, яйцях). Питанню вдосконалення правового регулювання у сфері контролю за наявністю залишків цих препаратів у названій продукції присвячено «Загальнодержавну цільову економічну програму проведення моніторингу залишків ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у живих тваринах, продуктах тваринного походження і кормах, а також у харчових продуктах, підконтрольних ветеринарній службі, на 2010–2015 роки», затверджену Законом України від 4 червня 2009 р.¹³ Ця програма прийнята з метою виконання вимог Директиви 96/23/ЄС, відповідно до якої імпорт тварин та харчових продуктів тваринного походження з третіх країн може бути дозволений лише за умови наявності відповідних планів державного моніторингу, а також гарантій вірогідності результатів проведених досліджень.

Цілей програми планується досягти в три етапи. На першому (2010–2011 рр.) планувалося створити матеріально-технічну базу для виконання планів державного моніторингу, здійснення заходів з підтвердження професійного рівня спеціалістів, залучених до виконання зазначених планів, а також активізувати роботу з акредитації державних лабораторій ветеринарної медицини. На другому (2011–2012) – заплановано розробку та впровадження підтверджуваних методик визначення залишків ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у живих тваринах, продуктах тваринного походження і кормах, а також у харчових продуктах, підконтрольних ветеринарній службі. Третій етап (2013–2015) передбачає остаточне формування системи проведення моніторингу залишків ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у названій продукції.

Водночас варто зазначити, що сьогодні між національним законодавством та актами ЄС у досліджуваній сфері (Директива 96/23/ЄС, САС/MRL 01, Регламент 839/2008/ЄС) наявний ряд розбіжностей. Зокрема, загальна кількість пестицидів, залишки яких дозволені у молоці та молокопродуктах у ЄС становить

25 речовин, а в Україні – лише 4. Кількість же пестицидів, залишки яких можуть бути наявними у м'ясній продукції в нашій державі значно перевищує міжнародні вимоги: з 90 таких пестицидів, дозволених в Україні, у ЄС використовуються лише 26¹⁴. Така ситуація, очевидно, спричинена значною різницею між переліками дозволених до використання речовин: частина зареєстрованих у ЄС препаратів жодним чином не представлена в українському законодавстві і навпаки. Внаслідок цього нормативні акти нашої держави не вимагають проведення перевірки продукції, зокрема імпортованої, на вміст деяких препаратів, використання яких дозволено у країні-виробнику.

З метою усунення цієї прогалини та удосконалення правового регулювання у досліджуваній галузі вважаємо за доцільне доповнити переліки речовин, дозволених та заборонених до використання в сільському господарстві України, препаратами, які використовують в ЄС, та визначити межі їх максимального вмісту у сільськогосподарській продукції.

Порівняння ж допустимих рівнів вмісту пестицидів у сільськогосподарській продукції в Україні та ЄС свідчить про те, що національне законодавство містить більш жорсткі вимоги, що безперечно є позитивним та сприяє забезпеченню екологічної безпеки.

З огляду на викладене, можна стверджувати, що питанню забезпечення екологічної безпеки у сфері поводження з пестицидами в сільському господарстві України присвячено досить велику кількість нормативних актів, що однозначно свідчить про розуміння з боку держави важливості окресленої проблеми та бажання сформувати ефективну систему правового регулювання, яка відповідає міжнародним вимогам та реаліям сьогодення.

Водночас результати проведеного дослідження дають підстави вважати, що деякі напрями правового регулювання у цій сфері вимагають подальшого удосконалення. Ними є такі:

- державна реєстрація пестицидів та видання переліків дозволених до використання в Україні засобів захисту рослин;
- вимоги щодо гранично допустимого вмісту пестицидів у продуктах рослинництва та тваринництва.

¹ Шапоренко О. И. Охрана природы в агропромышленном комплексе: учебно-методическое пособие. – Донецк: Норд-Пресс, 2004. – С. 118.

² Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 14. – Ст. 91.

³ Порядок проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, видання переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1996 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=295-96-%EF>

⁴ Офіційний вісник України. – 2007. – № 90. – Ст. 3324.

⁵ Нормативно-правові документи МОЗ України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=4189>

⁶ Серєда О. В., Дзюбаненко Н. І. Розміщення засобів захисту рослин на ринку: статус діючих речовин зареєстрованих в Україні пестицидів відповідно до норм європейської спільноти // Посібник українського хлібороба. – 2008. – С. 157.

⁷ Нормативно-правові документи МОЗ України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=4151>

⁸ Нормативно-правові документи МОЗ України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=4155>

⁹ Офіційний вісник України — 2007. – № 24. – Ст. 1002.

¹⁰ Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 50. – Ст. 533.

¹¹ Будівельні нормативні акти [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.budinfo.org.ua/doc/1303114.jsp>

¹² Серєда О. В. Проблеми нормування залишкових кількостей пестицидів у лікарській рослинній сировині // Агроекотологічний журнал. – 2009. – № 6 – С. 301.

¹³ Відомості Верховної Ради України – 2009. – № 42. – Ст. 636.

¹⁴ Новожилова Є. В. Порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання виробництва якісних та безпечних молока та молочних продуктів в Україні та ЄС/СОТ [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.tuv-sud.com.ua/uploads/images/1314260458642715670334/analiz-normativno-prav-rieghulir-proiz-moloka.pdf>

Резюме

У статті проаналізовано сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки у сфері поводження з пестицидами в сільському господарстві України та виокремлено основні напрями, за якими воно здійснюється. За результатами проведеного дослідження виявлено недоліки законодавства України у цій сфері та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: екологічна безпека, пестициди, засоби захисту рослин.

Резюме

В статье проведен анализ современного состояния правового регулирования экологической безопасности в сфере обращения с пестицидами в сельском хозяйстве Украины и выделены основные направления, по которым оно осуществляется. По результатам проведенного исследования выявлены недостатки законодательства Украины в этой сфере и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: экологическая безопасность, пестициды, средства защиты растений.

Summary

The article analyzed the current state of legal regulation of providing environmental safety of pesticide usage in Ukrainian agriculture, outlining the main areas of such regulation. Basing on the study results, the author provided her recommendations to address the revealed shortcomings of the Ukrainian legislation that field.

Key words: ecological safety, pesticides, crop protection product.

Отримано 12.01.2012

В. В. ЛАТИШЕВА

*Вікторія Володимирівна Латишева, аспірант
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА НА СЕЛІ

На етапі реформування аграрного сектору економіки країни стоїть нагальна потреба в кодифікації аграрного законодавства, за допомогою якого буде сформовано ефективний правовий механізм, що відповідає сучасним засадам функціонування правової системи. Важливу роль у створенні стратегії розвитку аграрного законодавства відіграє аграрне право, у свою чергу, особливого значення набуває наукове опрацювання нових аграрно-правових інститутів. Серед таких інститутів можна виділити інститут правового регулювання житлово-комунального господарства на селі, який регулює відносини щодо забезпечення сільських жителів гідними умовами проживання. Для побудови ефективного правового механізму регулювання вказаних відносин, перш за все необхідно визначити принципи правового регулювання у цій сфері. Представники науки аграрного права провадять дослідження принципів правового регулювання соціальної сфери села. Разом з тим визначення принципів правового регулювання відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі відбувається в загальному¹. Дослідженню вказаних принципів присвячена наша робота.

У теорії права принципи права тлумачаться, як об'єктивно властиві праву керівні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку². Принципи правового регулювання відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі, у першу чергу, мають бути направлені на становлення і розвиток житлово-комунальної інфраструктури села. Оскільки, вказаний процес безпосередньо залежить від розвитку аграрних відносин та матеріального благополуччя сільського населення – вказані принципи повинні розглядатися в контексті аграрного права. Отже, принципи правового регулювання відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі доцільно визначити як правові норми, які направлені на регулювання суспільних відносин та забезпечують доступну та розвинену житлово-комунальну інфраструктуру села, яка відповідає встановленим світовим стандартам та не завдає шкоди оточуючому середовищу.

Щоб дослідити вказані принципи, необхідно визначити положення, які притаманні лише суспільним відносинам у сфері житлово-комунального господарства на селі. Для уникнення прогалин у правовому регулюванні вказаної сфери суспільних відносин треба врахувати особливості житлового права, яке має значний вплив на житлово-комунальне господарство на селі.

Як галузь права житлове право є системою правових норм і інститутів, що регулюють відносини щодо забезпечення житлових прав фізичних осіб³. Серед науковців, які у своїх роботах звертають увагу на проблеми житлового права, варто відмітити дослідження М. К. Галянтича, який вважає, що спеціальне житлове законодавство має встановлювати специфіку суспільних відносин з приводу встановлення особливостей здійснення права власності на житло; користування житлом власником та членами його сім'ї; дотримання прав невластників при переході права власності на житло; особливості користування загальним майном співвласників житла; встановлення відповідності будівель житловим нормам; спільне утримання жилих приміщень та управління багатоквартирними будинками; особливості створення та діяльності житлових, житлово-будівельних кооперативів, товариств співвласників житла. Вчений виділяє основні принципи забезпечення житлових прав громадян, серед яких: забезпечення безпеки проживання громадян та належної якості житлово-комунальних послуг; солідарна участь держави у придбанні належного житла загального призначення для молодих сімей та сімей, які виховують три і більше дитини; забезпечення сталого розвитку населених пунктів та раціонального використання наявних ресурсів на базі середньо- та довгострокового планування будівництва житла та житлово-комунальної інфраструктури, випереджувачого розвитку комунальної інфраструктури відповідно до напрямів і темпів житлового будівництва; дотримання встановлених